

Motion till riksdagen 2023/24:2759

av Lawen Redar m.fl. (S)

med anledning av skr. 2023/24:22 Riksrevisionens rapport om statlig bidragsgivning till civilsamhället

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kontrollen över den statliga bidragsgivningen till civilsamhället måste stärkas och att lag om demokrativillkor ska införas i detta syfte och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Riksrevisionen har granskat effektiviteten i statens bidragsgivning till civilsamhället. Den övergripande slutsatsen är att de granskade myndigheternas bidragsgivning inte är tillräckligt effektiv och att en utökad kontroll är nödvändig för att upprätthålla förtroendet för bidragssystemen. Riksrevisionen har rekommenderat regeringen att ge uppdrag till lämplig myndighet att inrätta en central databas som omfattar alla tillgängliga statsbidrag till civilsamhället. Riksrevisionen har också rekommenderat regeringen att ge uppdrag till lämpliga myndigheter att inrätta nationella stödfunktioner avseende väsentliga risker i samband med bidragsgivningen till civilsamhället. Riksrevisionen har slutligen rekommenderat regeringen att ge uppdrag till bidragsgivande myndigheter dels i syfte att utveckla och stärka sin kontroll, dels i syfte att förbättra bidragsmottagarnas möjligheter att leva upp till bidragskraven.

Myndigheternas insatser för att kontrollera statsbidragen

Riksrevisionen bedömer att en effektiv bidragsgivning förutsätter att potentiella bidragsmottagare på ett enkelt sätt kan få information om vilka bidrag som finns att söka, hur de kan sökas samt vilka villkor som gäller. Riksrevisionen finner att många organisationer har svårt att hitta information om bidragen, vilket gynnar resursstarka

organisationer i bidragsgivningen. Riksrevisionen konstaterar också att en effektiv bidragsgivning förutsätter att bidrag endast ges till organisationer och verksamheter som är berättigade till det, vilket i sin tur förutsätter att den bidragsgivande myndigheten har tillgång till relevant och tillförlitlig information om organisationerna och deras verksamhet. För att säkerställa detta behöver myndigheterna dels kontrollera den information som organisationerna själva lämnar, dels inhämta kompletterande information på egen hand. Riksrevisionen noterar att myndigheterna dock i stor utsträckning förlitar sig enbart på den information som de sökande organisationerna själva lämnar. Det grundläggande problemet med detta är att det finns en inneboende risk att dessa uppgifter inte stämmer överens med verkligheten, bl.a. eftersom de lämnade uppgifterna kan ha en direkt inverkan på om och hur mycket pengar en organisation beviljas. Även om den absoluta majoriteten uppger korrekta uppgifter finns det en risk att inte alla gör det. Trots att de granskade myndigheterna ibland genomför fördjupade kontroller visar granskningen att myndigheterna missar väsentliga risker. Av granskningen framgår exempelvis att de uppgifter som sökande organisationer lämnar till bidragsgivande myndigheter respektive Skatteverket inte alltid är fullständiga eller tillförlitliga. Riksrevisionen menar att detta i viss mån kan förklaras av att inte alla bidragsmottagare känner till vad som krävs, men att det också finns en risk att vissa organisationer utnyttjar den tillit som bidragsgivningen bygger på.

De granskade myndigheterna har, i olika utsträckning, etablerat processer och rutiner för att genomföra grundläggande kontroll av bidragsgivningen. Samtidigt visar Riksrevisionens granskning att kompletterande information, utöver den som organisationerna själva lämnar, sällan inhämtas och att myndigheterna endast i begränsad utsträckning kontrollerar de faktiska omständigheterna. Exempelvis genomför myndigheterna riskbaserade verksamhetsbesök förhållandevis sällan. Mot bakgrund av den förändrade riskbilden finner Riksrevisionen att de upprättade rutinerna och processerna inte är tillräckliga för att på ett rimligt sätt säkerställa att bidrag endast går till organisationer och verksamheter som är berättigade till det.

Myndigheterna saknar lättillgänglig information om vilka bidrag som andra myndigheter betalar ut och till vilka organisationer som bidragen går, vilket kan leda till att exempelvis bidrag för kostnader för samma personal kan ha betalats ut från flera myndigheter till en och samma organisation.

Riksrevisionens rekommendationer

Riksrevisionen har lämnat följande rekommendationer till regeringen:

- Ge uppdrag till lämplig myndighet att inrätta en central databas som omfattar alla tillgängliga statsbidrag till civilsamhället och de organisationer som fått del av sådant stöd.
- Ge uppdrag till lämpliga myndigheter att inrätta nationella stödfunktioner avseende väsentliga risker i samband med bidragsgivningen till civilsamhället. Stödfunktionerna ska kunna bistå bidragsgivande myndigheter med särskild kompetens om finansiella risker, våldsbejakande extremism och icke-demokratisk verksamhet.
- Ge uppdrag till bidragsgivande myndigheter att utveckla och stärka sin kontroll, t.ex. genom att öka frekvensen av riskbaserade verksamhetsbesök.

- Ge uppdrag till bidragsgivande myndigheter att förbättra bidragsmottagarnas möjligheter att leva upp till bidragskraven, exempelvis genom att tillhandahålla grundläggande utbildning om vilka krav som ställs på bidragsmottagande organisationer.

Regeringens åtgärder är otillräckliga

Regeringen välkomnar Riksrevisionens granskning och instämmer i Riksrevisionens iakttagelser. Regeringen bekräftar risken för att oseriösa aktörer som utnyttjar bidragssystemet kan ha ökat samt att det är angeläget att tilliten mellan regering, myndigheter och civila samhället bibehålls för en levande demokrati. En utökad kontroll, förutsatt att kontrollen är ändamålsenlig och effektiv, behöver inte stå i motsats till vikten och värdet av ett starkt civilsamhälle.

Vi socialdemokrater delar regeringens inledande analys att en utökad kontroll inte ska innebära en onödig administrativ börda för civila samhället. Vi menar att det är angeläget att civila samhällets säkerhet och oberoende säkerställs. Utökad kontroll får därför inte innebära hinder för civila samhällets organisationer att verka självständigt. De granskande myndigheterna rekommenderas att stärka sin kontroll, att utöka samverkan och inrätta en central databas som omfattar alla tillgängliga statsbidrag i syfte att förhindra felaktiga utbetalningar. Vi delar Riksrevisionens förslag men menar att förslaget om en central databas behöver analyseras närmare sett till att det även riskerar att innefatta känsliga personuppgifter. Vi uppmanar regeringen att låta lämplig myndighet utreda detta.

Risker vid bidragsgivningen har varit en förekommande fråga i riksdagens kulturutskott. För att förhindra att offentliga medel fördelas till verksamheter med kopplingar till våldsbejakande extremism och andra demokratiska miljöer har regeringen föreslagit att Brottsförebyggande rådet ska inrätta en stödfunktion. Några ytterligare åtgärder avser regeringen inte att vidta trots Riksrevisionens tydliga beskrivning av risker i samband med bidragsgivningen.

Behovet av lag om demokrativillkor

Frågan om demokrativillkor vid stöd till trossamfund är inte ny. Arbetet påbörjades 2015 i samband med den nationella antiterrorstrategin. Den tidigare socialdemokratiskt ledda regeringen beslutade i juni 2016 att se över statens stöd till trossamfund i syfte att införa ett förtydligt demokratikriterium och möjlighet att återkalla utbetalt stöd. Utredningen skulle föreslå förslag i syfte att säkerställa att allmänna medel går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar så som de formuleras i regeringsformen och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Utredningen kom fram till att om ett trossamfund eller en församling utvecklas i en negativ riktning och motverkar samhällets grundläggande värderingar, bör det vara möjligt att mista rätten att vara statsbidragsberättigat.

I juli 2022 lade den tidigare socialdemokratiskt ledda regeringen fram en proposition om ett nytt demokrativillkor för statligt stöd till trossamfund och civilsamhället, lagändringarna föreslogs träda i kraft den 1 januari 2023. Men i november 2022 återkallade den nuvarande regeringen, i samverkan med Sverigedemokraterna, propositionen.

Under det senaste året har ett flertal avslöjanden visat på hur olika samfund som mottar statligt stöd gjort avsteg från grundläggande demokratiska principer och mänskliga rättigheter. Som exempel kan samfund som förvägrat kvinnor att ingå äktenskap utan manlig förmyndare eller att ta ut skilsmässa nämnas, samt frikyrkor som bedrivit omvändelseverksamhet.

Lagstiftning om införandet av ett nytt demokrativillkor hade skapat förbättrade förutsättningar för, inte minst, MUCF och SST att enligt lag utkräva uppfyllda demokrativillkor vid stöd till civila samhället och trossamfunden. Myndigheterna hade även haft möjlighet att utkräva återbetalning av verksamheter som inte uppfyller kraven. Tillbakadragandet av propositionen gör att trossamfund som inte lever upp till demokratiska principer och mänskliga rättigheter kan fortsätta uppbära statsbidrag. Ännu är det oklart när en ny lagstiftning kommer på plats. Regeringens senfärdighet i denna fråga skadar förtroendet för trossamfunden och hämmar möjligheterna att vidta åtgärder mot radikaliserings, våldsbejakande extremism, inskränkningar av mänskliga rättigheter och en demokratisk utveckling.

Vi socialdemokrater menar därför att regeringens svar på Riksrevisionens skrivelse är otillräckliga och att den statliga bidragsgivningen ska kompletteras med lag om demokrativillkor.

Lawen Redar (S)

Azadeh Rojhan (S)

Ewa Pihl Krabbe (S)

Kristoffer Lindberg (S)

Lars Mejern Larsson (S)

Magnus Manhammar (S)

Louise Thunström (S)